

közös értékesítésére: Körösfő központtal háziipari szövetkezetközi vállalat létesült, amelybe 18 kalotaszegi falu termelőszövetkezetei társultak be. De igéretes indulás után az értékesítés csatornáit valahol eldugultak, s ez az életrevaló kezdeményezés elhalt. Remélhetőleg nem véglegesen. Mert egyelőre a háziipar tudja ezen a vidéken leggazdaságosabban hasznosítani a mezőgazdaságban foglalkoztatottak erőfölöslegét és e tájegység népének velszületett művészi érzékét. Ezért erőteljesen fejleszteni kellene minden faluban a melléküzemeket, amelyek a vidék nyersanyagainak jó gazdasági hatáskokkal való feldolgozását és a nép képességeinek érvényesülését lehetővé tennék.

Az országnak talán kevés ilyen — természeti adottságaiban, életformájában, gazdasági múltjában — egységes tája van, mint Kalotaszeg. Népének a megélhetést jobbra a mezőgazdaságnak és a háziiparnak kell biztosítania. Ehhez azonban szükség volna a helyzet részletekbe menő tudományos felmérésére és a vidékfejlesztés lehetőségeinek sokoldalú kutatására. Amint érdemes volt sok vidéken tájmúzeumot létesíteni a múlt értékeinek megővésére, úgy érdemes lenne állandó munkaközösséget létrehozni Kalotaszeg jövőjének tanulmányozására. Persze olyan mező- és ipargazdasági, történész, geográfus, demográfus, etnográfus szakemberek bevonásával, akik úgy ismerik Kalotaszeget és népét, mint az a tanító a faluját, aki ott kezdte pályáját, s ott hal meg.

Nagy Miklós

Kalotaszeg nagyasszonya

1843-ban született Gyerőmonostoron Gyarmathy Zsigáné Hory Etelka. Fél évszázadon át Kalotaszeg művelődési és szellemi életének irányítója, a vidék patrónusa, „nagyasszonya“ volt. Születésének százharmincadik évfordulóján idézzük föl emlékét.

Érdeklődése korán a táj művészete felé fordul, tizenkilenc évesen már népdalgyűjtéssel jelentkezik Gyulai Pálnál. A kalotaszegi népművészet szerelmeseként bejárja a falvakat, gyűjti, rajzolja az ősi mintákat. Gyönyörű gyűjteménye egyre gazdagodik, híres kancsótárának minden darabja régiség, unikum. Megismerkedik és állandó kapcsolatba kerül kora több jeles etnográfusával, segíti gyűjtésben, kincsfeltárásban Herman Ottót, Xántus Jánost, Hermann Antalt, a fonográfval való népdalgyűjtés úttörőjét, Vikár Bélát. Jankó János a Gyarmathyék segítségével írta Kalotaszeg magyar népe című úttörő munkáját; Malonyai Dezső A kalotaszegi magyar nép művészete című könyvéhez is többször kérte Gyarmathyné tanácsát.

E kutatómunka során újra felfedezte a nép által már nem varrt — elfelejtett — varrottast. A kincsek láttán Gyarmathy Zsigáné felismeri az ősi varrottas háziiparrá fejlesztésének lehetőségét. „A miniszter fölkérésére kiállítottam 1885-ben az országos kiállításon a kalotaszegi szobát. Több faluból szedtem össze az ágyra és »rúdra-való«-ra szükséges varrottásokat. Minthogy akkor már a nép nem varrta ezeket a munkákat, kinyitottam

a tulipános ládákat, és azok mélyéről kerültek elő a gyönyörű régi varrottasok. Dédanyákról unokákra szállt az ősi munka; féltve őrzött kincs. De azért bizalommal adták a kezembe, pedig akkor még nem is sejtették, hogy ebből az átengedésből fog kihajtani az a háziipar, mely máris áldása ennek a szép vidéknek." (A Tarka képek a kalotaszegi varrottas világából című munka bevezetőjéből. Budapest, 1896.)

Az első kiállítást, az első sikert a szervezés nehéz munkája követte. Gyarmathyné magához hívatta a falvak asszony népének apraját-nagyját. Szőtték a fodorvásznat, „irtak“, varrtak, s az ősi minták mihamar elborították a terítőket, asztalfutókat, függönyöket. Kalotaszeg asszonyainak, leányainak szépérzéke, kézügyessége, páratlan szorgalma rövidesen világhírvé tette a varrottast. Gyarmathyné irányításával a férfiak is munkához láttak, faragták, festették a szebbnél szebb bútorokat, díszes szerszámokat, eszközöket.

Gyarmathyné kitűnő gyakorlati érzékkel intézte a vállalkozás kereskedelmi részét is. Kapcsolatot teremtett múzeumokkal, áruházakkal, divatszalonokkal, bazárokkal, bizományosokkal, árjegyzéket küldött, rendeléseket vett fel, könyvelt. Levelei keresztül-kasul bejárták egész Európát, eljutottak Amerikába is, a leveleket pedig követték a gyönyörű varrottasok. A belföldi és külföldi piac megeremtésével a varrottaskészítést jövedelmező háziiparrá fejlesztette; Kalotaszeg népe állandó bevételi forráshoz jutott, évente tíz-tizenötezer forintot keresett, ami 70—80 évvel ezelőtt szép pénz volt.

A Gyarmathy Zsigáné bemutatta varrottasok első nemzetközi sikerüket az 1887-es brüsszeli kiállításon aratták. Ezt követte az 1890-es bécsi gazdasági és erdészeti kiállítás, amelyen a varrottasokat díszoklevéllel tüntették ki. Az árusítással egybekötött kiállítás jelentős anyagi sikert is hozott, mivel három hónapra állandó jelleggel meghosszabbították. A varrottasok az 1904-es Saint Louis-i világkiállításon is hírnevükhöz méltón szerepeltek. Itt a kiállítási pavilon homlokzatát Körösfői-Kriesch Aladár népviseletbe öltöztött kalotaszegieket ábrázoló monumentális freskója díszítette. Az 1905-ös liège-i kiállításon a kalotaszegi varrottasokat újra díszoklevéllel tüntették ki. És a sikerek folytatódtak az 1905-ös milánói világkiállításon, az 1908-as londoni nemzetközi kiállításon és az 1909-es berlini népművészeti kiállításon.

Gyarmathy Zsigáné a század utolsó negyedének népszerű írónőjeként a kalotaszegi művészetet és tájakat írásaival is népszerűsítette. A kalotaszegi népelet, sajátos megnyilvánulásaiival, általa vonult be a magyar irodalomba. Cikkei, riportjai, hangulatképei gyakran jelentek meg a Kalotaszeg (1890—1891) és a Bánffyhunad és Vidéke (1899—1900) című lapokban, amelyeknek főmunkatársa, támogatója volt. Az irodalomtörténet több regényét, elbeszélését, néprajzi tanulmányát tartja nyilván. Ismertebb munkái: A hegyek közül (1886), A havasok alján (1891), Regény a szabadságharc idejéből (1890), Tarka képek a kalotaszegi varrottas világából (1896), Kalotaszegi bokréta (1907).

Szülőföldjéért, népéért öt évtizeden át fáradhatatlanul dolgozott, Kalotaszeg társadalmi, kulturális életének minden mozdulásában része volt. Az ő vendégeként járt és festett Kalotaszegen Munkácsy Mihály, az angol Walter Crane, a preraffaeliták vezére, Edvi-Illés Aladár, Körösfői-Kriesch Aladár, a gödöllői művészcsoport vezetője.

Különös gondoskodással fordult a hunyadi iskola, valamint a kalotaszegi szegény gyermekek és árvák felé. A hunyadi elemi és felső leányiskolában a kézimunkatanítás felügyelője, irányítója. Az iskola szegény ta-

nulóinak segélyezésére 1891-ben „Gyarmathy Zsigáné-alap“-ot, ezt követően ugyancsak Hunyadon az árvák részére gyermekmenhelyet létesített.

Próbálkozott a kalotaszegi varrottas elterjesztésével is, 1901-ben saját költségén háromhónapos kalotaszegi varró tanfolyamot szervez, amelyen három gyoroki (Arad megye) csángó asszony is részt vett. (Vajon mi lett velük?)

Gondoljuk csak meg, hány meg hány tájunknak volt 80—100 évvel ezelőtt még virágzó népművészete, a Barcaságnak éppúgy, mint Torockónak vagy a Sövidéknek. De melyiké maradt meg, virágzott föl s vált tömegessé, házi-iparrá, mint a kalotaszegi? Ez nagyrészt Gyarmathy Zsigánénak köszönhető.

S. Bartha Éva

Csak töprengés

Ezért vitatható is.

Aldozatot hozó ember és áldozat: merőben különböző tartalmú fogalmak. Engem főként az előbbi foglalkoztat.

Az áldozathozatal folyamat — az áldozatkészség tárgyiasulásának a folyamata. Az áldozathozatal a köznap cselekvésekenél erősebb érzelmi és értelmi indítékokon alapul. Ezek elegendő erőt adnak a nagy erőpróbákhoz, de nem mindenkinek, mert nem bárki emelkedhet fel e különleges lelkiállapotig. Eszerint nem minden egyes ember képes az áldozathozatalra, igazán nagyokra pedig csak igen kevesen.

Az áldozathozatal finalitása esetenként más és más. Ami közös bennük, az a másra-irányultság.

A történelem azt mutatja, hogy az ÉN kultusza szükségképpen háttérbe szorította az áldozatkészséget. A forradalmak korában, a nagy társadalmi metamorfózisok idején viszont ugrásszerűen megnőtt az áldozatot hozók száma; a legutóbbiban szinte tömegméreteket öltött.

Az áldozathozatal önként vállalt, szabad elhatározáson alapuló cselekvés. Erre általában nem kényszerítik az embert, olyan értelemben nem, hogy amikor áldozatot hoz, az egyén nem kizárólag és egyértelműen a külső körülmények kényszerítő hatására cselekszik. De kerülhetünk olyan helyzetbe, amikor a körülmények kényszerítő hatalomként állnak szemben velünk, és cselekednünk kell. Ezzel nincs is semmi baj akkor, ha a kihívott tevékenység értelmes, hogyha humánus célt szolgál. Uyenkor többnyire az szokott történni, hogy az emberek hozzáállása megváltozik, átminősül.

Ha a külső kényszerűség — mint követelmény — potenciálisan a haldást szolgálja, jogos. A kezdetben külső kényszerűség formájában jelentkező jogos követelményt az egyén rendszerint interiorizálja, magáévá teszi mint pozitív tartalmat, és számára megszűnik kényszerűség lenni.

(Hogyha a külső kényszerűség értelmetlen, erkölcsileg rossz és emberidegen cselekvést hív ki, és autonómia híján az egyénnek vagy cselekednie kell, vagy elszenvednie, hogy őrajta gyakorolják az erkölcsi rosszat, áldozattá válik. Az áldozatot megfosztották a választás és a döntés lehetőségétől; cselekvése önmegfosztása, a rajta gyakorolt erkölcsi rossz végzetként sújt le rá.)